

De der vandrer bort fra Omelas

(Variationer over et tema af William James)

Med et udbrud af klokker der fik svalerne til at flyve op, kom Sommerhøjtiden til byen Omelas, med dens skinnende tårne ved havet. I havnen brusede bådenes rigninger af flag. I gaderne, mellem huse med røde tage og maledede mure, mellem gamle mosbegravede haver og under alleer af træer, forbi vældige parker og offentlige bygninger, bevægede optogene sig. Nogle af dem adstadige: gamle folk i lange stive kjortler i lilla og grå farver, sindige håndværksmestre, stille, muntre kvinder som bar på deres spædbørn, og snakkede mens de gik. I andre gader slog musikken hurtigere, og folk dansede afsted, optoget var en dans. Børn smuttede ud og ind, deres lyse stemmer løftede sig som svalernes flugt på kryds og tværs over musikken og sangen. Alle optogene snoede sig mod nordsiden af byen, og dér, på den store eng ved vandet som blev kaldt de Grønne Marker, kunne man se drenge og piger, nøgne i den klare luft, med mudderplettede fødder og ankler og lange, smidige arme, i færd med at røre deres heste før kapløbet. Hestene bar hverken sadel eller hovedtøj, kun en grime uden bidsel. Deres manker var flettet med flagrende bånd i sølv, guld og grønt. De spilede næseborene ud og trippede på bagbenene og viste sig for hinanden; de var vældig kåde og spændte, for hesten er det eneste dyr der har taget vores ceremonier til sig som sine egne. Mod nord og vest i det fjerne rejste bjergene sig i en halvcirkel omkring Omelas ved bugten. Morgenluften var så klar at sneen som stadig lå på de Atten Tinder blussede med en hvidgylden flamme over de mange mil af solfyldt luft, under himlens mørke blå. Der var netop nok vind til at flagene der afmærkede banen af og til slog og viftede. I stilheden på de vidtstrakte grønne enge kunne man høre musikken der snoede sig gennem byens gader, fjernere og nærmere og hele tiden tættere ved, en munter fjern sødme i luften

som fra tid til anden skælvede og samlede sig sammen og brød ud i klokkernes mægtige, frydefulde klemten.

Frydefuld! Hvordan skal man fortælle om fryd? Hvordan skal man beskrive indbyggerne i Omelas?

De var ikke jævne og enfoldige mennesker, forstår I, skønt de var lykkelige. Men vi bruger ikke længere ordene for jubel, ikke ofte i hvert fald. Når man hører en beskrivelse som denne her, vil man uvægerlig forudsætte visse ting. Når man hører en beskrivelse som denne vil man uvægerlig se sig om efter en Konge, knejsende på en pragtfuld hingst og omgivet af sine ædle riddere, eller måske i en gylden bærestol båret af muskelsvulmende slaver. Men der var ingen konge. De brugte ingen sværd, og holdt ingen slaver. De var ikke barbarer. Jeg kender ikke reglerne og lovene i deres samfund, men jeg vil tro at de var yderst få. Ligesom de klarede sig uden monarki og slaveri, klarede de sig også uden børser, annoncer, hemmeligt politi, og uden bomben. Og dog gentager jeg at disse mennesker ikke var jævne og enfoldige, ikke blide fløjtespillende hyrder, ædle vilde, blåøjede utopister. De var ikke mindre sammensatte end os. Problemet er at vi har en dårlig vane, som næres af pedanteri og blaserthed, med at forbinde lykke med en vis form for dumhed. Kun smerten er intellektuel, kun det onde interessant. Det er kunstnerens forræderi: at nægte at indrømme det ondes banalitet og smertens frygtelige kedsommelighed. Man gør en dyd af nederlaget. Man opsøger og dyrker smerten. Men at lovprise fortvivlelsen er at fordømme glæden, at omfavne volden er at slippe taget i alt andet. Vi har næsten sluppet taget; vi kan ikke længere beskrive et lykkeligt menneske, ej heller finde en måde at fejre glæden på. Hvordan kan jeg fortælle jer om folkene i Omelas? De var ikke naive og lykkelige børn – skønt deres børn

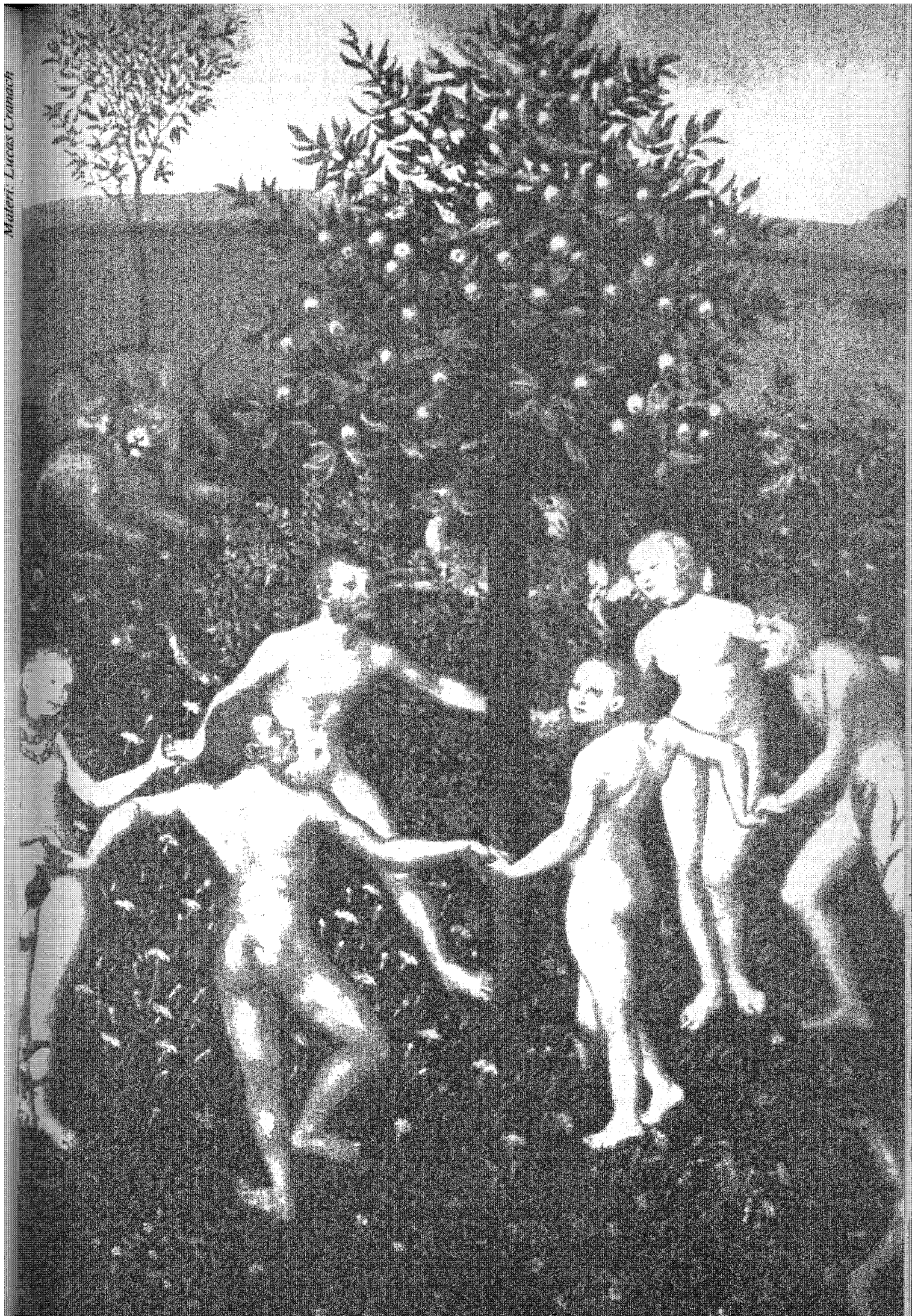

Illustration: Tonje Strøm Aas

faktisk var lykkelige. De var modne, intelligente, lidenskabelige voksne hvis liv ikke var forpinte og ulykkelige. Åh mirakel! Men jeg ville ønske jeg kunne beskrive det bedre. Jeg ville ønske jeg kunne overbevise jer. Omelas lyder i mit sprog som en by i et eventyr, for længe siden og langt borte, var der engang. Måske ville det være bedst hvis I kunne forestille jer det som jeres fantasi byder jer det, som jeg antager at den vil gøre, for jeg kan virkelig ikke gøre jer alle tilpas. Hvad med teknologi, for eksempel? Jeg tror ikke der ville være nogen biler eller helikoptere i og over gaderne; det følger af den kendsgerning at folk i Omelas er lykkelige folk. Lykke bygger på den rette skelnen mellem det som er nødvendigt, det som hverken er nødvendigt eller ødelæggende, og det som er ødelæggende. Men i den midterste kategori – den der består af det som er unødvendigt men ikke ødelæggende, den der består af komfort, luksus, overflod osv., osv., – kunne de udmærket have centralvarme, undergrundstog, va-

skemaskiner, og alle mulige slags vidunderlige redskaber som endnu ikke er opfundet her, svævende lyskilder, brændselsløs energi, et middel mod almindelig forkølelse. Eller også kunne de have intet af det, det er ligemeget. Som I vil. Jeg er tilbøjelig til at tro at folk fra byer oppe og nede langs kysten er rejst ind til Omelas i løbet af de sidste dage inden Højtiden i meget hurtige små tog og dobbeltdækkede sporvogne, og at banegården i Omelas faktisk er den smukkeste bygning i byen, selvom den er mere enkel end det storslåede Bondemarked. Men selv med tog, er jeg bange for at Omelas forekommer nogle af jer at være for meget af et glansbillede. Smil, klokker, parader, heste, bvadr. Nå ja, så tilføj et orgie. Hvis det ville hjælpe med et orgie, så vær så god. Men ikke noget med templer der udsender smukke nøgne præster og præstinder der allerede er halvt i ekstase og parat til at parre sig med en hvilken som helst mand eller kvinde, elsker eller fremmed, som begærer at forenes med blodets dybe guddom, skønt det var min første idé. Men faktisk ville det være bedre slet ikke at have nogen templer i Omelas – i det mindste ikke bemandede templer. Religion ja, præsteskab nej. De smukke nøgne mennesker kan jo bare vandre omkring og tilbyde sig selv som guddommelige suffléer til at stille de trængendes sult og kødets begær. Lad dem gå med i optogene. Lad der blive slået på tamburiner over parringerne, og (et ikke uvæsentligt punkt) lad de børn der kommer ud af disse frydefulde ritualer blive elsket og passet af alle. En ting jeg ved der ikke findes i Omelas er skyld. Men hvad andet skulle der være? Jeg troede først der ikke var nogen stoffer, men det er puritansk. For dem der kan lide det, kan den svage indtrængende sødme fra *drooz* dufte i byens gader, *drooz* som først forlener sjæl og lemmer med en vidunderlig lethed og klarhed, og så efter nogle timer giver en drømmende mathed, og vidunderlige syner til slut af universets inderste og dybeste hemmeligheder, samtidig med at det skærper nydelsen ved erotik til det utrolige; og det er ikke vanedannende. For den mere jævne smag tror jeg der skal være øl. Hvad mere, hvad mere hører med til den jublende by? Fornemmelsen af sejr, naturligvis, modet der fejres. Men ligesom vi klarede os uden præsteskab, så lad os også klare os uden soldater. Den jubel som bygger på sejrrikt myrderi er ikke den rette jubel; den dur ikke, den er afskrækkende og triviell. En grænseløs og storslået tilfredsstillelse, en storsindet triumf som ikke er rettet mod nogen ydre fjende, men som næres af en samhørighed med det fineste og ædleste i alle menneskers sjæle, overalt, og med

pragten i hele verdens sommer: det er dét som får hjerterne til at svulme hos folk i Omelas, og den sejr de fejrer er livets sejr. Jeg tror faktisk ikke ret mange af dem behøver at tage *drooz*.

De fleste af optogene er nu nået frem til de Grønne Marker. Fra de røde og grønne telte, hvor forsynerne holder til, kommer der en herlig duft af godt køkken. De små børns ansigter er hyggeligt klistrede, i en voksen mands venlige grå skæg sidder der et par krummer af overdådigt bagværk. De unge mænd og kvinder har bestegnet deres heste og begynder at komme på plads omkring startlinien på banen. En gammel kvinde, lille, fed, og leende, deler blomster ud fra en kurv, og høje unge mænd bærer hendes blomster i deres skinnende hår. Et barn på ni eller ti sidder i udkanten af mængden, alene, og spiller på en fløjte af træ. Folk holder inde for at lytte, og de smiler, men de taler ikke til ham for han holder aldrig op med sit spil og ser dem aldrig, hans mørke øjne er helt fanget af musikkens søde, spinkle trolldom.

Han slutter, og sænker langsomt sine hænder der holder fløjten af træ.

Som om den lille private stilhed var signalet, lyder med ét en trompet fra pavillonen nær ved startlinien: bydende, sørgmodig, gennemtrængende. Hestene stejler på deres slanke ben, og nogle af dem vrinsker til svar. Med rolige, koncentrerede ansigter stryger de unge ryttere hestens halse og beroliger dem, mens de hvisker: »Rolig, rolig, så min smukke, mit håb ...« De begynder at samles på linie hvor starten skal gå. Mængden langs med banen er som en mark af blomster og græs i vinden. Sommerhøjtiden er begyndt.

Tror I på det? Accepterer I højtiden, byen, jubelen? Nej? Så lad mig beskrive endnu en ting.

I en kælder under en af de smukke offentlige bygninger i Omelas, eller måske i kælderen til et af de rummelige private hjem, er der et rum. Det har én dør, som er låst, og intet vindue. Der siver en smule lys ind mellem brædderne i døren, lys som kommer fra et vindue fuldt af spindelvæv et sted i den anden ende af kælderen. I det ene hjørne af det lille rum står et par gulvsvabere, med stive, filtrede, ildelugtende hoveder nær ved en rusten spand. Gulvet er af jord eller dækket med snavs, lidt klamt at røre ved, som kældersnavs plejer at være. Rummet er omkring tre skridt langt og to bredt: bare et kosteskab eller ubrugt redskabsrum. I rummet sidder der et barn. Det kan være en dreng eller en pige. Det ser ud til at være omkring seks, men er i virkeligheden næsten ti. Det er evnesvagt. Måske blev det

Illustration: Tonje Strøm Aas

født sådan, eller måske er det blevet åndssvagt af frygt, dårlig ernæring, og vanrøgt. Det piller næse og roder af og til lidt med sine tæer eller kønsdele, mens det sidder sammenkrøbet i hjørnet længst væk fra spanden og de to svabere. Det er bange for svaberne. Det synes de er frygtelige. Det lukker øjnene, men det ved at svaberne stadig er der; og døren er låst; og ingen kommer. Døren er altid låst; og der kommer aldrig nogen, undtagen en gang imellem når – barnet har intet begreb om tid eller varighed – døren engang imellem rasler forfærdeligt og åbnes, og et væsen, eller flere personer, er der. En af dem kommer måske ind og sparker til barnet for at få det til at rejse sig. De andre kommer aldrig nærmere, stirrer kun ind på det med skræmte øjne fulde af afsky. Madskaalen og vandkanden bliver hastigt fyldt, døren bliver låst, øjnene forsvinder. Menneskene i døren siger aldrig noget, men barnet, som ikke altid har levet i redskabsrummet, og kan huske sollyset og sin mors stemme, taler af og til. »Jeg skal nok være

artig«, siger det. »Må jeg ikke nok komme ud, jeg skal nok være artig!« De svarer aldrig. Tidligere plejede barnet at skrike om hjælp om natten, og græde meget, men nu frembringer det kun en slags klynken, »ih-haa, ih-haa«, og det taler sjældnere og sjældnere. Det er så tyndt at der ikke er nogen lægge på dets ben; dets mave stikker frem; det lever af en halv skål majs og fedtet brusk om dagen. Det er nøgent. Dets baller og lår er ét væskende sår, da det hele tiden sidder i sin egen afføring.

De ved allesammen det er der, alle folk i Omelas. Nogle af dem er taget hen for at se det, andre er tilfreds med blot at vide at det er der. De ved alle at det er nødt til at være der. Nogle af dem forstår hvorfor, og nogle gør ikke, men de forstår allesammen at deres lykke, deres bys skønhed, deres ven-skabers ømhed, deres børns sundhed, deres forske-res visdom, deres skaberes kløgt, selv deres høsts overflod og deres himles milde vejr, afhænger fuldstændig af dette barns afskyelige ulykke.

Dette bliver som regel forklaret for børnene når de er mellem otte og elleve, på et tidspunkt hvor man regner med at de er i stand til at forstå det; og de fleste af dem der kommer for at se barnet er unge mennesker, skønt det ikke er sjældent at en voksen kommer, eller vender tilbage, for at se barnet. Ligeegyldigt hvor godt tingene er blevet forklaret for dem, bliver disse unge besøgende altid rystet og fyldt af væmmelse ved synet. De føler en væmmelse som de havde troet de var hævet over. De føler vrede, forbitrelse, afmagt, til trods for alle forklaringerne. De ville ønske de kunne gøre noget for barnet. Men der er intet de kan gøre. Hvis barnet blev hentet op i sollyset, væk fra dette forfærdelige sted, hvis det blev vasket og fik mad og blev trøstet, ja så ville alt dette sandelig være en god ting; men hvis det skete, ville i den samme dag og time al velstand og skønhed og nydelse i Omelas visne og gå til grunde. Det er betingelserne. At bytte al godheden og yndefuldheden i hvert enkelt menneskes liv i Omelas for den ene, lille forbedring; at bortøde tusinders lykke til gengæld for at ét menneske måske ville blive lykkeligt: det ville sandelig være at lade skylden slippe inden for murene.

Betingelserne er strenge og ubønhørlige: ikke engang et venligt ord må der siges til barnet.

Ofte vender de unge mennesker hjem i gråd, eller et forstenet raseri, når de har set barnet og stået ansigt til ansigt med dette forfærdelige paradoks. Måske ruger de over det i uger eller år. Men som tiden går begynder de at indse at selv hvis barnet kunne slippe fri, ville det ikke have megen glæde af

sin frihed; en smule uklar fornøjelse af varme og mad, ja sikkert, men ikke meget mere. Det er for nedværdiget og åndssvagt til at føle nogen virkelig glæde. Det har været bange for længe til nogensinde at kunne være fri for angst. Dets adfærd er for primitiv til at det nogensinde ville kunne tage imod en menneskelig behandling. I virkeligheden ville det sikkert efter så lang tid blive ulykkeligt uden beskyttende vægge omkring sig, og mørke for sine øjne, og sin egen afføring at sidde i. Deres gråd over den bitre uretfærdighed forstummer når de begynder at forstå virkelighedens frygtelige retfærdighed, og at acceptere den. Og dog er det deres gråd og deres vrede, prøvelsen, deres storsind og accepten af deres hjælpeløshed, som måske er den egentlige kilde til storslåetheden i deres liv. De kender ikke til nogen sløv, uansvarlig lykke. De ved at de, ligesom barnet, ikke er frie. De kender til medfølelse. Det er barnets eksistens, og deres viden om dets eksistens, som muliggør ædelheden i deres arkitektur, storheden i deres musik, dybden i deres videnskab. Det er på grund af barnet at de er så blide ved børn. De ved at hvis ikke det stakkels væsen fandtes der med sin klynken i mørket, ville den anden skabning, fløjtespilleren, ikke kunne frembringe sin jublende musik mens de unge ryttere stiller sig på række i deres skønhed i sollyset på den første sommermorgen.

Tror I nu på dem? Er de ikke mere troværdige? Men der er endnu en ting at fortælle, og den er helt og aldeles utrolig.

Fra tid til anden sker det at én af de unge piger eller drenge som kommer for at se barnet, ikke vender hjem igen for at græde eller rase, ja faktisk slet ikke vender hjem. Det sker også at en mand eller kvinde der er meget ældre bliver tavs i en dags tid eller to, og så forlader sit hjem. Disse folk går ud på gaden, og vandrer lige ud af byen Omelas, gennem de smukke porte. De bliver ved med at vandre over markerne som hører til Omelas. Hver af dem går alene, dreng eller pige, mand eller kvinde. Natten falder på; den vandrende må gå gennem landsbygader, mellem husene med gult lys i vinduerne, og videre ud i mørket mellem markerne. Alene hver for sig går de mod vest eller nord, mod bjergene. De går videre. De forlader Omelas, de vandrer afsted ind i mørket, og de vender ikke tilbage. Det sted de går mod er et sted som de fleste af os har endnu mere umuligt ved at forestille os end den lykkelige by. Jeg kan overhovedet ikke beskrive det. Det er muligt at det ikke eksisterer. Men de ser ud til at vide hvor de går hen, de der vandrer bort fra Omelas.